

Moderní učebnice finančního účetnictví

(Recenze: Kovanicová, Dana: *Finanční účetnictví, světový koncept – IFRS/IAS*. 5. vydání, Praha, BOVA POLYGON, 2005, 526 s., ISBN 80-7273-129-7.)

*Libuše Müllerová**

Dá-li se o některé knize říci, že je „biblí“ své disciplíny, pak je to bez nadsázky kniha prof. Kovanicové. Na rozdíl od klasické bible však nejde o dílo jednou napsané a neměnné; zachycuje totiž vývoj účetnictví a účetního výkaznictví, který je v posledních letech vskutku dramatický. Je to již páté vydání (1997, 1999, 2002, 2003, 2005), což svědčí o trvalém zájmu o knihu mezi odbornou veřejností. Ten je dán pojetím publikace, jedinečným způsobem výkladu a v neposlední řadě i tím, že autorka sleduje aktuální stav vývoje účetnictví v mezinárodním měřítku. Každé nové vydání je totiž rozšířeno a doplněno o nejnovější poznatky a informace v oboru, a to nejen na evropské, ale i na světové úrovni (jak ostatně vyplývá i z názvu knihy).

Základní kostra knihy se nemění, ani k tomu není důvod. Struktura sleduje celosvětový trend účetnictví a účetního výkaznictví, kterým je – jako primární hledisko – prezentace účetních informací. Jinými slovy, zásadní význam je kvalita, v jaké bude určitá informace vykázána ve zveřejňované účetní závěrce a teprve od toho se odvíjí, jak bude zobrazena v účetnictví, na jehož základě se účetní závěrka sestaví. Konceptně je kniha rozčleněna do třech oddílů a v jejich rámci do kapitol, jejichž obsah se vám pokusíme přiblížit (i když u tak rozsáhlé publikace to bude těžko možné učinit vyčerpávajícím způsobem).

I. Všeobecný rámec účetních výkazů

je úvodní částí o rozsahu 130 stran. Představuje úvodní vstup do publikace nezbytný pro pochopení jejích dalších částí.

První kapitola nazvaná „**Regulace a harmonizace**“ se zabývá historickým procesem vývoje celosvětové harmonizace účetních systémů a účetního výkaznictví z různých úhlů pohledu. Popisuje procesy odehrávající se na půdě Evropské unie, vliv americké koncepce a obtížně prosazovanou snahu o řešení problémů při implementaci mezinárodních účetních standardů do národních pravidel regulace účetního výkaznictví v Evropě.

Navazující část s názvem „**Koncepční rámec účetních výkazů**“ rozčlenila autorka do dvou samostatných kapitol. V první z nich uvádí cíle a kvalitativní charakteristiky účetního výkaznictví a jeho základní východiska založená na předpokladu trvání podniku a na aktuální bázi. Definuje základní stavební kameny rozvahy a výsledovky, jejich obsah a rozpoznávání, upozorňuje na terminologické problémy v souvislosti s překladem odpovídajících termínů z angličtiny a s jejich naplněním. Druhá část koncepčního rámce je věnována pojetí kapitálu a jeho uchování. Na to navazují modely finančního účetnictví založené na různé klasifikaci nákladů ve výsledovce demonstrované řadou názorných schémat. Kapitulu uzavírají příklady systémových vazeb mezi jednotlivými výkazy a vysvětlení, jak tyto vazby ovlivňují bilanční rovnici jako základní nástroj zobrazení transakcí.

* Prof. Ing. Libuše Müllerová, CSc. – profesorka; Katedra finančního účetnictví, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <muller@vse.cz>.

Poslední kapitolou prvního bloku je „**Oceňování aktiv a závazků**“, která snad doznala od předchozího vydání největších úprav, a to jak v souvislosti s vývojem přístupů k oceňování v oblasti účetního výkaznictví, tak i se snahou autorky co nejvíce zpřístupnit tuto obtížně průhlednou problematiku. Význam oceňování jako jednoho ze základních prvků účetní metody není třeba nikomu, kdo se jen trochu zabývá účetnictvím, vysvětlovat. Jak autorka uvádí, nedostatečná znalost oceňování, nebo jeho nesprávné použití v účetnictví, má závažné důsledky nejen na úrovni podniků ale i na úrovni makroekonomické. Kapitola vysvětluje základní oceňovací báze používané v účetnictví, jejich klady a nedostatky a jejich dopad na vykazované účetní informace. Nebyla by to však prof. Kovanicová, kdyby se spokojila s pouhým statickým výčtem těchto bází, jak je to obvyklé. Aby čtenář pochopil jejich funkci v průběhu času a vyhnul se ztrátě souvislostí, rozlišuje autorka mezi výchozím (prvotním) oceněním aktiv a závazků a jejich následným oceněním, což jí umožní vtěsnat poměrně rozsáhlou a nepřehlednou problematiku do několika základních oceňovacích modelů, na něž pak v další části knihy odkazuje. Kapitola dále uvádí, jaký dopad má snížení hodnoty aktiv na základní rozvahové položky aktiv: na dlouhodobá aktiva, zásoby a finanční aktiva. Současnou vývojovou etapu v oblasti oceňování považuje autorka za „křižovatku“, na níž se střetávají dva nesmiřitelné názorové proudy reprezentované na jedné straně tradicí a na druhé straně zastánci revolučních změn; argumenty obou skupin jsou zde uvedeny. Ač autorku rozhodně nelze považovat za konzervativní, z poznámek pod čarou je zřejmé, že k některým argumentům zastánců tzv. „nové epochy“ v oceňování se staví kriticky. Kapitulu uzavírá informace o oceňování podle směrnic EU a dodatek vysvětlující změnu hodnoty peněz v čase a způsob jejího zjišťování.

II. Základní složky aktiv a pasiv

je druhá nejobsáhlejší část knihy o rozsahu více než 200 stran. Jednotlivé kapitoly postupně probírají základní stavební kameny rozvahy. Co však jimi rozumět? Autorka zvolila nejvyšší možnou úroveň, když aktiva rozčlenila do třech prvků (dlouhodobá aktiva, zásoby, finanční aktiva), pasiva do dvou položek (závazky, vlastní kapitál). Jestliže čtenář porozumí těmto prvkům, může následně přistoupit – již v jiných publikacích – ke studiu jejich strukturovanějších složek.

Úvodní kapitola „**Dlouhodobý majetek**“ vymezuje hmotná a nehmotná dlouhodobá aktiva, pořizovací náklady vstupující do jejich ocenění a způsoby odpisování. Kromě různých metod účetního odpisování uvádí následné výdaje spojené s používáním majetku a různé způsoby jeho pozbytí. Opět se setkáváme s problematikou oceňování a jeho možnými řešeními.

Navazuje kapitola nazvaná „**Zásoby**“. Ta vysvětluje, jaká aktiva se do zásob zahrnují, ilustruje rozdíly mezi průběžným a periodickým systémem evidence zásob, uvádí položky zahrnované do nákladů na jejich pořízení a upozorňuje na problémy s tím spojené. Vysvětluje princip oceňování zásob na bázi historických nákladů a základní modifikace této báze, včetně jejich vlivu na výši vykazovaných aktiv a na výši zisku. Upozorňuje na specifika zásob vlastní výroby a na jejich zobrazení v účetním modelu s klasifikací nákladů podle účelu a v modelu s klasifikací nákladů podle druhu.

S kapitolou „**Finanční aktiva**“ se v posledním vydání publikace setkáváme poprvé. Autorka tak reaguje na podstatné změny ve vymezení, oceňování a řízení této skupiny aktiv. Čtenář, který se s touto problematikou setkává v nadnárodních účetních standardech, naráží nutně na neprůhlednost pojmového aparátu. Autorka proto nejdříve seznamuje

s nejběžnějšími položkami finančních aktiv z hlediska jejich věcné podstaty, vysvětluje, co se považuje za finanční aktivum podle IFRS/IAS a objasňuje, co se rozumí finančními investicemi a jaký je jejich vztah k finančním aktivům. Zdůvodňuje existenci derivátů, uvádí jejich základní typy a objasňuje jejich podstatu. Ani u této položky se nelze vyhnout problematice oceňování. Ta je u této skupiny aktiv velmi rozsáhlá a poměrně složitá; autorka ji proto uvádí v souhrnném přehledu a z celé široké problematiky upozorňuje v dodatku na metodu ekvivalence a metodu diskontování, a to na příkladu dlouhodobých dluhopisů držených do splatnosti.

Po předchozích třech kapitolách bychom očekávali, že budou následovat základní složky pasiv. Autorka však před ně vsunula ještě kapitolu: **„Pohledávky, peníze a tržby“**, jejímž cílem je poukázat na těsné vztahy mezi uvedenými dvěma položkami rozvahy a jednou velmi frekventovanou položkou výkazu zisku a ztráty – tržbami. Kapitola uvádí hlediska, na jejichž základě je určitá transakce uznána výnosem a vysvětluje, proč je okamžik uznání výnosu tak významný. Odhaluje souvislosti mezi výnosy, pohledávkami z obchodní činnosti a peněžními prostředky, objasňuje vliv nedobytných pohledávek na rozvahu a techniky umožňující vykázt v rozvaze reálnou výši pohledávek. Vysvětluje požadavky IFRS/IAS na prvotní a následné ocenění pohledávek (včetně modelu jejich zůstatkové/umořovací hodnoty), uvádí dále, za jakých podmínek lze snížit hodnotu pohledávky a jak se určí zpětně získatelná částka. Končí výkladem, co se rozumí podmíněnými pohledávkami a jak se vykazují.

Kladnou i zápornou funkci dluhů ve finančním řízení objasňuje kapitola **„Závazky“**; jejich výše a struktura je důležitou informací jak pro podnik, tak pro externí uživatele účetních závěrek. Kapitola charakterizuje krátkodobé závazky a vysvětluje jejich souvislost s krátkodobými aktivy. Definuje finanční závazky, jejich odlišení od závazků nefinančních a objasňuje souvislost finančních závazků s finančními nástroji. Vysvětluje, jaká hlediska jsou rozhodující pro volbu modelu ocenění určitého závazku a význam změn časové hodnoty peněz při jejich oceňování. Pozornost je věnována různým druhům dluhopisů a jejich zobrazení v účetnictví po dobu životnosti. Kapitola je zakončena stručnou informací o finančním a operativním leasingu v souvislosti se zásadami jejich vykazování u nájemce a pronajímatele.

Předposlední kapitola tohoto bloku, nazvaná **„Vlastní kapitál“**, začíná vymezením obsahu tohoto pojmu a uvádí jeho souvislost s různými vlastnickými formami s důrazem na specifika akciových společností. Objasňuje způsoby zvyšování a snižování základního kapitálu s dopadem těchto transakcí na související položky rozvahy. Popisuje práva akcionářů, rozdíl mezi různými druhy akcií, objasňuje jejich štěpení a konsolidaci, podstatu vlastních akcií, transakce s nimi a metody jejich ocenění. Vysvětluje podstatu kumulovaných výdělků a možnosti jejich vykazování a končí charakteristikou dividend, jejich vztahem k vlastnímu kapitálu a k peněžním prostředkům.

Poslední kapitolou jsou **„Odložené a akruální položky“**. Tato problematika bývá pojednávána obvykle - vzhledem ke své povaze – zčásti v aktivech, zčásti v závazcích. Autorka ji vyčlenila do samostatné kapitoly – zřejmě proto, aby podtrhla její významnost a aby upozornila na její souvislost s paradigmaty, na nichž spočívá současné účetní výkaznictví: na předpoklad trvání podniku a na akruální bázi. Objasňuje se zde princip přiřazování důsledků transakcí k období, s nímž věcně souvisejí a jeho naplňování, vysvětlují a klasifikují se pojmy časového rozlišení a přechodných položek a zdůvodňuje se existence odložených položek včetně způsobu jejich zobrazení v účetních výkazech. Zvláštní pozornost je věnována rezervám: vysvětluje se rozdíl mezi rezervami a výdaji příštích období a pojem „tichých rezerv“.

Druhou část knihy uzavírá poznámka autorky, kterou chce upozornit na některé speciální případy (ty jsou zde vyjmenovány), s nimiž se uživatelé účetních výkazů mohou setkat v souvislosti s transakcemi prováděnými podle IFRS/IAS a které nejsou v publikaci probírány, nebo které jsou zmíněny jen okrajově.

III. Výkazy: Obsah, ověřování, analýza

je poslední, neméně významná část publikace o rozsahu 167 stran. Jakoby se zde uzavíral kruh na pokročilejší úrovni, kde se spojují informace z předchozích dvou částí do uceleného souboru účetního výkaznictví. Postupně jsou probírány souvislosti z úhlu pohledu jednotlivých výkazů, včetně navazujících oblastí, které s problematikou účetního výkaznictví bezprostředně souvisejí, nebo ji ovlivňují.

Základním účetním výkazem je „**Rozvaha**“, kterou také tato část začíná. Z pohledu rozvahy jsou objasňovány požadavky na související účetní výkazy, vazby na ostatní části účetní závěrky, včetně přístupů IFRS, US GAAP a Evropské unie. Stejný přístup je zvolen v další kapitole „**Výsledovka**“, kde je zároveň rozebírán princip přiřazování nákladů výnosům. Navazuje kapitola „**Výkaz peněžních toků**“, která vysvětluje strukturu tohoto výkazu, důvody sestavování, definuje jeho veličiny, vymezuje činnosti, za které se výkaz sestavuje. Objasňuje východiska a zdůvodňuje konstrukci modelu pro vykazování jednotlivých částí výkazu peněžních toků přímou a nepřímou metodou. Pojednání o výkazech je demonstrováno jejich ilustracemi.

„**Strategické podíly; konsolidace**“ je kapitola, která vysvětluje podstatu a rozdíly účetních výkazů označovaných jako individuální, konsolidované a separátní. Objasňuje pojmy „míra vlivu“ a „míra účasti“ a jejich význam pro vykazování majetkových podílů. Vymezuje základní pojmy související s konsolidací, jako je mateřský podnik, dceřiný podnik, skupina, přidružený podnik, společné podnikání. Podává přehled koncepcí odrážejících vývoj názorů na funkci konsolidovaných účetních výkazů, uvádí metody vykazování majetkových podílů, které jsou vysvětleny na konkrétním příkladu, jejich základní odlišnosti a kritéria jejich volby.

S účetním výkaznictvím bezprostředně souvisí jejich ověřování, kterému je věnována kapitola „**Audit účetních výkazů**“. Jsou zde uvedeny různé druhy auditu, včetně vysvětlení rozdílu mezi externím a interním auditem a jejich význam. Pro pochopení auditu účetních závěrek je uvedena historie a příčiny vzniku auditorské profese a způsob její regulace, zmíněny jsou i etické problémy, které bezprostředně souvisejí s rizikem v auditorské činnosti. Stručně je popsán vlastní proces auditu účetních závěrek, který vyústí do zprávy auditora, jehož součástí je výrok.

„**Výkazy malých a středních podniků**“ je název kapitoly, která je reakcí na současný evropský trend podpory malého a středního podnikání. S tím souvisí i snaha Rady pro mezinárodní účetní standardy o harmonizaci účetního výkaznictví této nezastupitelné skupiny podniků v ekonomice každé země. Že se nejedná o jednoduchou záležitost, je zřejmé z diskuse, která se kolem této problematiky vede již několik let, a to bez konkrétních závěrů. Kapitola představuje jeden z konceptů, který se zdá být ze všech navrhovaných přístupů nejprijatelnější.

Logickým vyústěním účetního výkaznictví je kapitola „**Finanční analýza**“ vycházející z informací obsažených v účetních výkazech, ale nejen z nich. Autorka objasňuje rozdíl mezi analýzou celkové finanční pozice a výkonnosti podniku a analýzami manažerského účetnictví,

kteří slouží řešitelům specifických rozhodovacích úloh. Vysvětluje základní přístupy k finanční analýze z pozice klasifikace metod a jejich význam, uvádí jejich přehled, používané ukazatele a jejich vypovídací schopnost. Kritizuje nabízené softwarové produkty vyhotovené na bázi „analýzu snadno a rychle“, jakož i nadměrnou úctu k prefabrikovaným vzorečkům. Upozorňuje dále na nutnost obezřetnosti při interpretaci ukazatelů v souvislosti s tzv. doporučenými hodnotami, které mohou být v řadě případů zavádějící. Zvláštní pozornost je věnována ukazatelům kapitálového trhu, o které se zajímají jeho účastníci s přáním znát nejen současnou, ale i budoucí situaci obchodovaných podniků. Tečkou za touto problematikou je rozsahem skromná, významem však neopominutelná podkapitola „Účetnictví a analýza v širších souvislostech“, která dovoluje prostřednictvím obrázku nahlédnout do integrovaného informačního systému podniku a uvědomit si, jaké místo v něm má problematika pojednávaná v této publikaci.

Poslední v pořadí, nikoliv však poslední svým významem je kapitola „**Etické problémy v účetnictví**“. Vysvětluje vztahy etiky a morálky s účetnictvím a s prezentací účetních informací. Uvádí souvislosti s vnitřním a vnějším prostředím, které na podniky působí a upozorňuje na střet zájmů mezi různými skupinami uživatelů účetních výkazů a jeho důsledky pro účetní a auditorskou profesi. Regulace profesionálního jednání prostřednictvím etických kodexů má sice zásadní význam pro regulaci profese, nezabrání však podvodům a falšování účetních výkazů. Co je cílem těchto podvodů, proč k nim dochází, jakými formami (dokumentováno na kolapsu společnosti Enron) a jak proti tomu bojovat, to jsou témata, kterými tato kapitola končí.

Knihu uzavírá bohatá bibliografie 76 titulů a odkaz na internetové stránky, které s danou problematikou souvisejí, nebo ze kterých autorka čerpala. Významným pomocníkem pro orientaci v oblasti účetního výkaznictví a v literatuře, která se jím zabývá, jsou klíčová slova s anglickými ekvivalenty. A konečně závěrečný rejstřík pomůže každému, kdo bude chtít najít v knize odpověď na konkrétní otázku nebo vybrané téma.

Na závěr dejme slovo autorce, která v úvodu ke knize říká: „*Pro neustálé změny v českých účetních předpisech neobsahuje kniha srovnání naší úpravy s globálním přístupem, protože takové informace rychle zastarávají. Navíc nás k tomu vede okolnost, že české účetnictví spočívá dosud na odlišné bázi (je stále ještě významně podřízeno daňovým hlediskům), takže není splněna podmínka porovnatelnosti obou systémů. Bylo by však nedorozuměním se domnívat, že světový koncept účetního výkaznictví je něco jednou provždy daného, strnulého. Souběžně s vývojem okolního prostředí se nutně vyvíjí i účetní výkaznictví. S tímto vědomím je třeba přistupovat k této publikaci (a ke studiu účetnictví vůbec)*“.

Knihy je určena všem, kdož potřebují, nebo mají potřebu orientovat se v problematice českého, evropského i světového účetnictví a účetního výkaznictví, tedy nejen studentům ekonomických, právnických i jiných fakult, ale i manažerům, členům vedení podniků, správních a dozorčích rad, finančním analytikům, další odborné veřejnosti, prostě všem, kdož prohlédnou, že bez znalosti účetního výkaznictví neporozumí řadě ekonomických jevů probíhajících v podnicích i v naší společnosti.

Kontakt na vydavatele: RNDr. I. Hexnerová – BOVA POLYGON, a.s., Platónova 11,
143 00 Praha 4, tel.: 800 100 539, fax: 244 402 279,
internet: <<http://www.bovapolygon.cz>>.

Moderní učebnice finančního účetnictví

(Recenze: Kovanicová, Dana: *Finanční účetnictví, světový koncept – IFRS/IAS*. 5. vydání, Praha, BOVA POLYGON, 2005, 526 s., ISBN 80-7273-129-7.)

Libuše Müllerová

ABSTRAKT

Kniha *Finanční účetnictví, světový koncept – IFRS/IAS* sleduje nejnovější celosvětový vývoj v oblasti harmonizačních procesů účetnictví a účetního výkaznictví. Struktura jednotlivých kapitol respektuje současný trend účetnictví a účetního výkaznictví, kterým je - jako primární hledisko - prezentace účetních informací. Východiskem je koncepční rámec k účetním výkazům, založený na akruální bázi a na předpokladu trvání podniku. Na něj pak navazují kapitoly, které postupně probírají základní stavební kameny jednotlivých účetních výkazů a jejich vzájemné vazby. Publikace nereprezentuje soubor hotových, dokonalých a neměnných pouček, ale koncepční přístup ke světově uznávanému modelu finančního zobrazení podniků prostřednictvím účetního výkaznictví. Pozornost je věnována i navazujícím oblastem, které vycházejí z účetního výkaznictví, jako je finanční analýza, ověřování účetních závěrek, problematika malých a středních podniků a v neposlední řadě etické problémy účetní a auditorské profese.

Klíčová slova: Finanční účetnictví; Účetní standardy; Finanční výkazy.

Modern Book of Financial Accounting

ABSTRACT

The book *Financial Accounting, a Global Approach – IFRS/IAS* deals with newest trends in the development of harmonization process of accounting and financial statements in the world. The structure of the book reflects the current issues in the fields of accounting, where the presentation of accounting information in the financial statements is of primary importance. The framework of financial statements, being based on accrual principle and going concern concept, is the starting point of discussion. The following chapters are related to it and continue in the analysis of basic elements of single financial statements and their mutual links. The book does not represent a set of finished, advanced and unchangeable instructions but a conceptual approach to generally received model of financial reflection of companies by help of financial statements. The author pays also attention to related fields which are bound to financial statements, like financial analysis, statutory audit, and the issues of SMEs and last but not least the ethical issues in accounting and auditing profession.

Key words: Financial Accounting; Accounting Standards; Financial Statements.

JEL classification: M40